

Oponentský posudek disertační práce Petra Šámala Kapitoly z budovatelské literární kultury

Petr Šámal se ve své disertační práci zabývá některými aspekty procesů, jež se odehrávaly v české kultuře především na přelomu 40. a 50. let 20. století. „Oficiální“ kulturu tohoto období označuje pojmem budovatelská literární kultura, který mi připadá poněkud jednostranný (nešlo jistě v této době pouze o motivy či témata budování) i krkolomný („literární kultura“ – chápu ovšem, že se mu jedná o vymezení širší, nejen zaměření na oficiálně editovanou literaturu oné epochy), ale neupírám mu právo na jeho užívání, jestliže ho vysvětluje a vymezuje (na s. 6 disertace). V jednotlivých kapitolách se autor věnuje vymezení pojmu literární kultura a metody své práce (1. kapitola), dále literární kritice 50. let (2. kapitola), problému tzv. české otázky (3. kapitola), otázkám českého knihovnictví po únoru 1948 (4. kapitola) a beletrii v ženském komunistickém tisku, na příkladu Rozsevačky (5. kapitola), na závěr pak věnuje pozornost otázce, jak česká kultura přelomu 40. a 50. let, jež byla oficiálně editována a reflektována, rezonuje s některými tendencemi předcházejícího období. Následuje soupis literatury a pramenů, dále bibliografická a ediční poznámka a přílohy.

Zatímco druhá a třetí kapitola shrnují věci relativně známé a již publikované, jako nejprínosnější se mi jeví první, čtvrtá a pátá kapitola. Obecně však musím předeslat, že disertace se mi zdá málo kompaktní (byť se jedná o *kapitoly* z literární sociologie), že je na ní příliš vidět, že texty vznikaly k určitým příležitostem. To má důsledek v nedostatečné propojenosti toho, co se avizuje na počátku a co je shrnováno na konci, s jednotlivými kapitolami. Teorie je zde instrumentalizována. Navíc stojí do značné míry na uměle vystavěném protikladu (především) dvou pojetí recepce kulturních procesů přelomu 40. a 50. let. Šámal se identifikuje s jedním z nich (s janoušovsko-janáčkovským) proti druhému (zde se objevují nejčastěji dvě jména: Knapíkovo a moje). Vůbec mi nejde o to, zda se mnou (či Knapíkem) autor disertace souhlasí nebo se rozchází: myslím, že podstata tkví v tom, že přece mohou existovat různá pojetí, různá čtení, různé reflexe. Přiznání identifikace s jedním recepčním přístupem snad nemusí vést k bagatelizování postupu jiného („Bez podobných zjednodušení se dané problematice věnoval Pavel Janoušek...“ atd., s. 161). Může tu snad existovat několik recepčních horizontů – a těžko lze rozhodnout, který je „lepší“ a který „horší“. Hovořím-li o uměle vystavěném protikladu, mám tím na mysli Šámalovo východisko, že část „soudobé české literární historie a historiografie“ chápe „budovatelský koncept (...) jako něco radikálně odlišného od veškerých domácích kulturních tradic“ (s. 6 a 160). Domnívám se, že ani já, ani J. Knapík jsme nikde neuvedli, že to, co zde po 2. světové

válce, resp. po únoru 1948, představovalo oficiálně editovanou a reflektovanou kulturu, přichází ze Sovětského svazu a nemá žádnou souvislost s kulturními procesy předcházejících období. Přiřazování myšlenek o naprosté diskontinuitě „budovatelské literární kultury“ by mělo být ze strany autora disertace opatrnější. (Ostatně sám Šámal píše ve své práci nejednou o vazbě na postupy ze Sovětského svazu.) Podobně je tomu s pojetím pojmu „ideologie“: proč by měl být tento pojem vnímán „v duchu marxistických či neomarxistických konceptů“ (s. 8)? Nedomnívám se, že bychom Knapík a já byli neomarxisty, kteří chápou pojem ideologie tak zjednodušeně a jednostranně. Z této premisy se pak snadno polemizuje pojetím Geertzovým. Šámalem proklamované Geertzovo chápání (s. 9-10) se ovšem nejednou dostává do rozporu s jeho větami (s. 95, 98, 103): proč si nepoložil v rámci Geertzova konceptu otázku, proč knihovníci žádali soupisy „prohibiční literatury“? Místo toho konstatuje, že „mocenské pozice zcela ovládli radikálové a většina knihovnické veřejnosti přijala jejich představy o smyslu knihovnické práce a začala působit v duchu nového programu.“ (s. 95) Jak tedy pracuje s konceptem, který „umožňuje interpretovat uvažování, jednání i tvorbu účastníků tehdejšího dění nikoli jako doklad jejich vědomého etického pochybení, intelektuálního selhání či jako důsledek komunistického komplotu vůči české veřejnosti, ale spíše jako svědectví o utopickém hledání pevného bodu v okamžiku radikální destabilizace české společnosti, jež počíná minimálně rokem 1938“ (s. 9-10).

Za nejvíce přínosné pokládám kapitolu sumarizující dění v českém knihovnictví – jako jednu z podob cenzury (společně s dalšími cenzurními kroky, které lze najít nejen v sekundární literatuře, ale i v archivních fondech: srov. činnost Národní ediční rady české, s níž se lze seznámit v LA PNP a kde lze najít podobné a další soupisy, jaké objevil Petr Šámal ve Středočeské vědecké knihovně na Kladně – tento objev je jistě nesmírně cenný) – a komparativní kapitolu o beletrii v časopisu Rozsevačka v průběhu několika desetiletí.

Celkově hodnotím práci Petra Šámala Kapitoly z budovatelské literární kultury jako splňující nároky na disertační práci a doporučuji ji k obhajobě.

Michal Bauer